

4. Rosickii, R.P. (2010). *Mission: Fantastic Works*. Ternopil: Bogdan. 352 p.
5. Kolesnik, O.S. (2005). Linguocognitive aspect of the functioning of the mythological fantasy worlds in the mental space of the language (based on the material of the English-language works of the fantasy genre). *Visnyk of Lugansk National Pedagogical University named Taras Shevchenko*. Lugansk: Lugansk National Pedagogical University named Taras Shevchenko. 5. 67–77.
6. Pavlova, I.V. (2004). Functioning of the image of a supernatural creature in a fantastic text. *Language and Culture*. Kyiv: House D. Burago. 7. Vol. IV. Part 2. 189–195.
7. Slyhay, N.V. (2005). Ethnoconcepts and mythology of Eastern Slavs in the aspect of linguoculture. Kyiv: Kyiv University. 167 pp.

OSADCHA Olha,

Lecturer of Methods of Teaching, Stylistics and Culture of the Ukrainian Language Department,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy
e-mail: dolcerica@ukr.net

THE METHOD OF THE ALGORITHMIC MODELLING OF THE SYSTEM OF CONCEPTS OF A FANTASTIC TEXT ON THE BASIS OF A CONCEPTOSPHERE OF A FAIRY TALE

Abstract. Introduction. As the title implies the article describes a method of the algorithmic modeling of conceptosphere of a fantastic journey in the language of the story of the R. Rosickii "Reserve", based on the working hypothesis of artistic modeling in the fantastic text of the linguistic space of the magic fairy tale.

Such an approach can be used for the conceptual interpretation of fantastic works of various genres: science fiction, festive, since both are based on the quest, the most fully implemented in the folk genre of the magic fairy tale, which serves as a model for fantastic text. Special attention is given to the consideration of the magic space located next to everyday, but it has its own patterns of organization and, separated from the everyday hard-to-reach border. The name of the The title of the story is "Reserve" outlines an unusual world with its own fantastic laws. The word "reserve" in neutral contexts indicates

a space other than everyday commonplace. In the story, the reserve is a space of natural state of things, especially human, as opposed to unnatural situations.

Conclusion. The article gives a detailed analysis of a chain of concepts a chain of concepts that represent a magic space. This technique can be used to study the specificity of cosmogonic texts in their comparison. A method of the algorithmic modeling of conceptosphere the system of concepts of fantastic text based on the conceptosphere of a fairy tale allows you to correlate the structure of a fantastic work and fairy tale, revealing a sequence of concepts verbalised in the text.

Keywords: algorithm; conceptosphere; linguistic space; magic fairy tale; quest; concept; miracle.

Одержано редакцією 28.09.2018
Прийнято до публікації 09.10.2018

DOI 10.31651/2524-2660-2018-15-61-68
ORCID 0000-0001-5963-0451

СИМОНЕНКО Тетяна Володимирівна,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри методики навчання, стилістики та культури української мови,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: irinka200888@i.ua

УДК 811.161.2 (047)

ПРАКТИЧНА РИТОРИКА ЛІДЕРА: МОДЕЛЮВАННЯ ЗМІСТУ ТРЕНІНГОВИХ ЗАНЯТЬ

Статтю присвячено одній із актуальних проблем теорії та практики навчання, а саме питанню про формування риторичної компетентності лідера на етапі навчання на рівні бакалаврату за спеціальністю «Політична філософія». Запропоновано новий погляд на політичну риторичну як окрему галузь наукових досліджень. Вказано на декілька основних технологій, які зумовлюють актуальність риторичного аспекту політичної діяльності (технологію подвійних стандартів, рефреймінгу, міфологізації). Проаналізовано рівень мовленнєвої вправності слухачів та їхню практичну компетентність щодо побудови політичної промови, розроблено структуру та зміст тренінгового заняття для студентів з практичної риторики, визначено ефективні завдання, що уможливають розвиток критеріїв цілісного утворення, яким є практична риторика лідера. Зокрема вказано, що структура тренінгового заняття нараховує декілька основних складових, а саме: форсинг, риторичний практикум, формулювання завдань для самостійної роботи та рефлексію.

Ключові слова: практична риторика; риторична компетентність; політична риторика; техніки сучасної політичної риторики; технології формування риторичної компетентності особистості.

Постановка проблеми. Нині ми живемо в інформаційному суспільстві, суспільстві змагальності між людиною і штучним інтелектом, нині час, коли змінюються традиційні системи навчання й управління, час, коли сам час набуває нового смислу, а мистецтво комунікації може піднести людину й забезпечити володарювання над масовою свідомістю.

Сьогодні, а саме у XXI столітті ніхто вже не сумнівається в тому, що слова – це не просто пусті звуки. Щодо сучасного лідера, зокрема лідера в політиці, то зрозуміло, що найголовнішою його зброєю є

конгруентність (компетентність узгоджувати вербальний та невербальний потенціал). Якщо перефразуємо Сенеку на сучасний лад, то вартісними й актуальними є слова: «Життя людей таке, якою є мова політиків», або ж «Чия мова – того й влада».

Активною силою, що здатна впливати на позитивні зміни в громадянському суспільстві, є студенти. Значна кількість студентської молоді прагне успіху в професії, молодь бере участь у різних проєктах, засновує громадські організації, очолює політичні партії, отже, долучається до процесу розбудови держави. Водночас, як засвідчує досвід роботи зі студентами, а також аналіз та синтез комунікативного образу особистості сучасного лідера, зокрема політичного лідера, існують проблеми на рівні презентації себе та мистецтва виголошення промов. У суспільстві XXI століття існує запит та вправного та компетентного мовця: педагога, бізнесмена, лікаря, політика, учителя тощо, а відтак риторика «проростає» в багатьох дискурсах: педагогічному, медичному, політичному. Ми маємо кризу мовленнєвої комунікації у всіх сферах. Освіта у межах вищої школи розвивається в напрямку розвитку риторичних умінь та навичок студентів. Якщо методичні традиції плекання риторичних здібностей закладаються в школі, то в університетах на рівні виконання програм бакалаврату та магістратури такі компетентності розвиваються, удосконалюються.

У полі нашого зору саме в цій публікації є практична риторика лідера. Ми спиратимемось на практику навчання студентів за спеціальністю «Політична філософія» (етап бакалаврату), які пов'язують своє майбутнє професійне життя зі сферою політики, PR-технологій, експертизи в політиці, політтехнологічними структурами.

Аналіз досліджень та публікацій. У вітчизняній лінгвістиці та лінгводидактиці питанню розвитку риторичної компетентності приділялася належна увага. Актуальним це питання є і на сучасному етапі, адже нині загострилася проблема міжособистісної взаємодії, міжгрупових, міжсуб'єктних стосунків. Непорозуміння між людьми, як відомо, зумовлює конфліктність в особистісній, соціальній, про-

фесійній, політичній сферах. Саме тому психологи, соціологи, політологи, педагоги, соціолінгвісти (А. Щерба, Р. Будагов, А. Лурія, І. Зимня, В. Капінос, Е. Палихата, Н. Голуб, А. Якубинський, В. Нишета та інші) загострюють увагу на розвиткові компетентності з практичної риторики як мистецтві управління комунікацією, мистецтві, що орієнтує на ефективний та конструктивний діалог. Теоретико-методичним засадам навчання риторики у вищих педагогічних навчальних закладах присвячено науковий доробок Н. Голуб, Я. Тарасевич розглянула методiku навчання риторики в старших класах профільної школи. Учені, а саме Е. Палихата, Л. Скуратівський, Г. Сагач, О. Тарасова, І. Хоменко та інші у своїх працях акцентують увагу на важливості розвитку ритичних умінь та навичок особистості, підкреслюють важливість риторики, вагомість риторичних знань на всіх етапах розвитку людини.

Щодо сучасного тлумачення лексеми «політика», то ми проаналізували достатньо джерел, є багато тлумачень у словниках, підручниках з політології. Skorистаємось одним із них, отже, «політика – це мистецтво управління державою і суспільством».

Якщо ми говоримо, що політика – це мистецтво управління, то виникає питання: а що є головним засобом цього управління, що є інструментом? Вважаємо, що головним засобом та інструментом є *риторика політика*. Дивно тільки, що в сучасних підручниках з політології питанням взаємозв'язку мови – мовлення – мислення приділено мало уваги. Наприклад, у підручнику «Політологія» (автори: Ю.М. Розенфельд, Л.М. Герасіна, Н.П. Осипова) йдеться про політичні партії, політичні технології, політичне лідерство тощо й не приділено уваги саме комунікативній презентації політика, його риторичному образу, рівню культури саме мовлення, аналізу політичного дискурсу сучасних політиків. Привертає увагу навчально-методичний посібник «Онови політології» (автор – С.М. Приходько). У ньому автор звертається до таких актуальних тем у сфері політології: «Політична влада», «Політична система суспільства», «Громадянське суспільство», «Особа і політика». При цьому питання презентації політика з погляду

комунікативного потенціалу, риторичної компетентності не висвітлюється. Невже політологи вважають, що є інші інструменти впливу на масову свідомість, ніж переконливе, захоплююче, вчасно сказане слово, яке в тандемі конгруентності вербаліка – невербаліка здатне так впливати на якість нейронної сітки, що поведінка людини змінюється й може привести її до стану готовності до будь-чого?

Мета наукової студії: змоделювати структуру та зміст тренінгового заняття з практичної риторики лідера, зокрема політичного лідера для програми бакалаврату зі спеціальності «Політична філософія».

Виклад основного матеріалу.

Політична риторика як науковий термін – це засіб політики, механізм, за допомогою якого реалізується влада. Це окрема галузь наукових знань, частина загальної риторики. Лексеми «політична комунікація» (теорію якої представлено у всіх підручниках з політології) та «політична риторика» не тотожні. Політична риторика має свій об'єкт і предмет. *Об'єктом політичної риторики, тобто практичної риторики політичного лідера* є види мовленнєвої діяльності в усній та писемній формі, які використовуються як засіб одержання та здійснення державної влади та впливу на провладні структури. *Предметом* є реалізація риторичних категорій етос, логос, пафос.

Сучасна практична риторика лідера, зокрема політичного лідера поділяється на державну та громадянську. Державна політична риторика – це мовлення президента, парламенту, уряду, губернаторів. Громадянська риторика – це передвиборча та не передвиборча політична риторика. В основі обґрунтування класифікації: місце лідера щодо державної влади.

Питанням практичної риторики політичних лідерів, загалом політичному красномовству приділено велику увагу в історії Стародавньої Греції та Риму. Це діалоги Платона та риторики Аристотеля. Аристотель критикував риторику на підставі вчення Платона і займався риторикою з позицій логіки та політики, залишивши твір «Риторика». Обстоюючи корисність риторики, Аристотель наводить два аргументи: а) риторика проголошує

істину та справедливість, а істина і справедливість за своєю природою сильніші за свої протилежності; б) справа риторики – «не переконувати, але в кожному певному випадку знаходити способи переконання».

Якою ж є політична риторика сучасних лідерів? Як зацікавленим людям, політологам, політикам зрозуміти й засвоїти політичну риторику, навчитися володіти словом, щоб досягти основної мети – захопити увагу виборців, переконати людей і привернути їх на свій бік? Як розвивати риторичну компетентність на етапі навчання за програмами бакалаврату? Що має бути в основі практичної діяльності викладача-студента в межах модуля «Практична риторика лідера»?

Відповідаючи на зазначені вище питання, беремо до уваги ключове слово: компетентність, яку в практичному аспекті розглядаємо як знання про нові інформаційні технології, які провокують на оволодіння сучасними мовленнєвими жанрами, що представлено конкретними публічними виступами. Це ведення політичних дискусій, підготовка політичної реклами, звернень до ЗМІ як найбільш авторитетного і впливового засобу політичного впливу на суспільну думку.

Якими ж риторичними компетентностями має володіти сучасний політик? Яким він має бути, щоб захопити аудиторію? Можемо звернутися до праць відомого й дуже впливового американського вченого Г. Лассуела, який вказав: «Щоб промова людини мала шалений успіх, ця людина повинна виконати три основні умови, що презентують її як особистість:

- компетентність (знання теми промови, відчуття її, досконале володіння фактами);
- надійність (люди мають відчутти довіру до цієї людини);
- динамізм (відвертість, відкритість, активність, ентузіазм).

Такі принципи забезпечили успіх Джону Кенеді та Рональду Рейгану, Бараку Обамі й Дональду Трампу, українським політикам: Леоніду Кравчуку, Вікторові Ющенку, Петру Порошенко.

Політична риторика сучасної України потребує оновлення стилю думки, мо-

вотворчості, ідеології, а також розвитку в сучасних політиків таких жанрів мовлення, як політичне публічне мовлення, інтерв'ю, засідання, перемовини, жанри передвиборчої агітації, участь у дискусії та полеміці, жанри телевізійних та інтернет-виступів (передвиборчий ролик, дискусія), жанри наочної політичної реклами (листівки, бесіди) тощо. Саме на формування риторичної компетентності щодо презентації таких жанрів та розвитку інших риторичних умінь орієнтовано комунікативно-діяльнісний модуль «Практична риторика лідера», який може бути впроваджено в практику навчання студентів на етапі бакалаврату в закладах вищої освіти України.

Можемо говорити, що політична риторика сучасного лідера в Україні набуває свого становлення. Нині дуже багато науковців глибоко аналізують та систематизують наукові знання щодо використання потенціалу практичної риторики політиків. Це Г. Ферхерст, Г. Лассуел, Д. Лакофф, Г. Почепцов, Ю. Караулов.

Якою ж є нині є практична риторика політиків? Які існують чинні практики? Які слова потрібно використовувати сучасним політикам, що заволодіти масами? Які техніки використати? Ми проаналізували декілька технік практичної риторики сучасних політичних лідерів.

1. Технологія подвійних стандартів. У 40-ві роки ХХ століття англійський письменник Джордж Оруелл написав статтю «Politics and English language», яка була першим досвідом практичної риторики політиків. Він звернув увагу, що такі слова, наприклад, як *демократія*, *свобода* не мають конкретних значень, це повна абстракція, вони є абсолютно беззмістовними. Оруелл стверджував, що подібні слова спеціально використовуються в межах маніпуляції суспільною свідомістю, він чітко описав положення принципу «даблфінк» і продемонстрував способи риторичної маніпуляції людською свідомістю. Оруелл показав, як можна заставити людину вірити неправді за допомогою оксюморонних лозунгів і як слова втрачають свій первинний зміст та означають дещо абсолютно зворотнє: *Війна – це мир*, *Свобода – це рабство*, *Незнання – це сила*.

Нині досить таки часто техніками подвійних стандартів користуються й

політики України. Системно й комплексно такі техніки вивчає відомий політолог Валерій Майданюк.

2. Технологія РЕФРЕЙМІНГ. У теорії фреймів передбачається, що люди роблять свій вибір залежно від того, як подають повідомлення. У політичній риторіці виграє той політик, у якого фрейм сконструйовано найбільш якісно. Один зі способів – це уживання метафори. У 90-х роках минулого століття учені Амстердамського університету проводили експеримент щодо впливу політичної риторики на масову свідомість та рейтингу політиків. В експерименті брали участь 700 членів Європарламенту, він тривав 12 років. Підраховуючи метафоричний коефіцієнт, учені довели пряму залежність між рейтингом політика та частотою використання метафор. Нині ми можемо говорити про рефреймінг поняття «національна ідея», адже справді дефініція постійно змінює свій зміст. Щодо метафор – наприклад, «шлях до Європи». Чомусь обрано саме слово «шлях», адже ми знаємо, що це сільський пейзаж, дорога, яка може мати безліч небезпек, а головне, ніхто не знає, скільки часу потрібно, щоб цей шлях подолати: його можна подолати швидко й безболісно, але досвід та життя показує, що шлях – це небезпеки, дискомфорт, інколи – фізичний та моральний біль. Отже, чомусь саме цією метафорою ми маємо *євроінтеграцію* як важкий, небезпечний і слабо організований процес. Чи потрібно при цьому дивуватися, що саме так все і відбувається. Саме метафори увиразнюють мовлення політиків, вони забезпечують промові успіх. Аналізуючи сучасні публіцистичні видання, натрапляємо на значну кількість інтерв'ю з політиками України, які вправно послуговуються метафорами у власному мовленні. Найпоширенішими метафорами є такі: *боротьба з бідністю*; *дипломатичний туман*; *політичні вітри*; *хвиля народної підтримки*; *передача газотранспортної системи – це не нокдаун, а нокдаун*; *гроші – це кров економіки*; *держава не повинна залазити в кишені до студента та пенсіонера* тощо (пропонуємо метафори без вказівки на джерела). Метафоризація політичної риторики конкретного політика – це запорука його високого рейтингу серед виборців.

3. Міфологізація. Міфи є впливовим інструментом політичної риторики, здатної підкорити, згрупувати й спрямувати людей у стратегічному напрямку. Таку техніку дуже легко впроваджувати нині в Україні, тому що суспільство зневірене щодо реформ, зневірене щодо ідеалів демократії та гарного життя, нині воно є супероб'єктом для навіювання різних міфів: міфів про свободу, демократію. Свого часу, коли відбувся розпад СРСР, був міф про тотальну перебудову, проте оскільки це був лише міф – залишилася стара номенклатура, стара психологія, бюрократичні методи управління. Нині у масовій свідомості євроінтеграційний вибір набуває міфічного образу РАЮ та безпроблемного життя (*євроремонт, безвізовий режим, євровікна, освіта по-європейськи, кава з Європи* тощо).

Аналіз чинних риторичних практик та технологій дає можливість систематизації та узагальнення лінгводидактичного, психологічного, політологічного матеріалу з метою моделювання структури та змісту тренінгових занять, що будуть ефективними в процесі формування критеріїв цілісного утворення, а саме практичної риторики лідера. Розробляючи модель заняття, ми брали до уваги *психологічні аспекти особистості лідера*: його рівень сприймання, відтворення тексту, рівень уваги та розвиток пам'яті, вольові якості, емоційний інтелект, відповідальність, рівень сформованості умінь та навичок спілкування тощо. Досліджуючи тему, ми спиралися на праці як вітчизняних, так і зарубіжних науковців (М. Жинкін, А. Леонтьєв, М. Препотенська, А. Скуратівський, О. Рожкова, Т. Ладиженська, Н. Голуб, В. Нищета та інші). В основі моделювання – номенклатура риторичних умінь особистості. Загалом у теорії та практиці навчання їх визначено 69 (Н. Голуб, Т. Ладиженська, В. Шуляр, Х. Лемерман). У нашому дослідженні спиритимемося на блок риторичних умінь, що визначив Х. Лемерман, а саме: аналіз невербальних засобів спілкування, вміння вибудувати систему логічних доведень (аргументація), риторична компетентність визначати тему, задум висловлювання й комунікативне завдання мовця, вид спілкування; вміння висловлювати власну думку про зміст і форму вираження;

вміння висловлювати сутність, висловлювати певний смисл різними способами; вміння висловлюватися лаконічно (економно з погляду засобів); знаходити розв'язання проблемних ситуацій у спілкуванні, адекватно долати бар'єри; у мовленнєвій діяльності слухання (слухати й чути) уважно ставитися до почутого [1]. Під час розробки моделі структури тренінгового заняття з практичної риторики ми брали до уваги актуальні партитури навчальних занять, зокрема, імponує партитура уроку з риторики для середньої школи, що розробив В. Федоренко. Дослідник запропонував партитуру, яка складається з таких структурних компонентів: 1 – організаційна частина; 2 – риторичний підручник (визначення актуальності, мети, завдань теми, актуалізація опорних знань; визначення навчальної проблеми; лекційний виклад матеріалу з елементами бесіди); 3 – риторичний практикум (рольові ігри, круглі столи, дискусії, конкурси, тренінги, творчі завдання, вправління у виразному читанні); 4 – риторична панорама (розминка для мовленнєвого апарату; закріплення й контроль рівня сформованості знань, умінь і навичок); 5 – підбиття підсумків уроку; визначення домашнього завдання та коментар щодо його виконання.

Аналізуючи напрацювання учених щодо структурування навчальних занять як у системі загальноосвітньої школи, так і вищої школи, ми розробили власну структуру. Апробували її зі студентами спеціальності «Політична філософія» на етапі бакалаврату. За приклад саме в цій публікації пропонуємо проект за розробленою нами структурою тренінгового заняття з практичної риторики лідера, зокрема політичного лідера за темою: *«Мовленнєва комунікація сучасного лідера. Види публічного мовлення. Вимоги до мовлення»*.

Основними структурними компонентами моделі визначаємо такі:

Форсинг (організація, мотивація на навчальну діяльність, формула «хочу – потрібно – можу». Прийоми: комунікативна розминка, цитування, театралізація, емоційні заохочення, програмний вектор (проблемний підхід), мозковий штурм.

Риторичний практикум. Методи: бесіди, інтерактивні, вправ, спостереження за мовленням, робота з джерелами інформації, розповіді.

Формулювання завдань для самостійної (домашньої) роботи.

Рефлексія (співвіднесення мети тренінгового заняття та результату власної діяльності). Прийоми: теги, три «М», анкетування, сходинки успіху, вільний мікрофон тощо.

ФОРСИНГ

Основні питання

Мовленнєва комунікація сучасного лідера.

Види публічного мовлення.

Вимоги до мовлення.

Програмний вектор

Практична риторика навчає практичним навичкам публічного мовлення.

Публічна промова. Офіційне та безпосереднє мовлення. Види публічних промов: інформаційні, розважальні, переконувальні. Особливості переконувальної промови лідера. Вимоги до мовлення. Усне мовлення (яскравість, міміка, жести, емоції, контакт з аудиторією). Основні вимоги: рішучий початок, драматизм, емоційність, діалогічність, зрозумілість думки, рішучий кінець.

РИТОРИЧНИЙ ПРАКТИКУМ

Практичний блок

1. Презентація себе (Хто Ви? Чим займаєтесь? Чим можете бути корисним для людей? – позитивна самопрезентація, позитивне враження, контакт з аудиторією).

2. Виголосіть інформаційну промову (будь-який маленький фрагмент Вашого життя).

3. Заперечуйте або погоджуйтесь. Аргументуйте:

Привітання з Днем народження – це розважальна промова.

Політична дискусія - це переконувальна риторика.

Гост – це інформаційна риторика.

Передвиборча кампанія мера – це розважальна риторика.

Відповідь студента на парі – це переконувальна промова.

Промова на честь ювіляра – це переконувальна промова.

4. Блок культури мовлення.

Відредагуйте слова та словосполучення

Гарно виглядати –

Виключення з правил –

Слідуюче питання –

Вирішити любі питання –

Саме головне завдання в політиці –

Ми маємо представлення про те –

Я рахую, що виборці сьогодні зневірені –

На протязі чотирьох років влада нічого не робила –

Моя думка з президентом співпадає –

У мене з усіма членами фракції гарні відносини –

Моя точка зору на це питання така

Я хочу задати Вам питання, шановний –

Він займає свою посаду незаконно –

Корупція являється великим злом для країни -

Ми накопичили значний досвід –

Депутат вірно сказав про політику держави –

Жителі Києва обурені такою поведінкою депутатів -

5. Які твердження правильні?

Перша фраза оратора має бути продумана заздалегідь

Оратор має бути емоційний під час виступу.

Заклучна фраза не повинна бути запланована заздалегідь.

Оратор повинен вибрати симпатичне обличчя й апелювати тільки до нього.

6. Поясніть будь ласка виборцям ситуацію. Дайте відповідь на питання в телестудії (Ви представляєте різні партії).

Місто Н, і в ньому вже третій тиждень поспіль немає гарячого водопостачання. У всьому винна влада. Це нервує мешканців міста. Поясніть будь ласка людям, що відбувається і хто відповідальний?

7. Доберіть відповідні іменники (відносини, відношення, взаємини, стосунки) до поданих прикметників.

Аграрні, виробничі, ворожі, міжнародні, дружні, математичні.

8. Побудуйте словосполучення із запропонованими словами. Вимовте їх, дотримуючись правил наголошування

Випадок, одинадцять, уподобання, фаховий, чотирнадцять, довідник, показник, завдання.

9. Поясніть лексичне значення слів. Уведіть слова в речення: політика, політолог, риторика, іміджмейкинг, спічрайтинг

10. Відредагуйте текст

Президент був дуже твердий.

Ми не допустимо, щоб нам помішали ті, хто ставить свої інтереси вище, ніж нації.

Ми не допустимо, щоб нам помішали ті, хто чесну критику підмінює фальсифікацією фактів.

Але саме головне, ми не допустимо, щоб нашій справі угрожала горстка крикливих зрадників – зрадників Америки й самого християнства, які бачать себе майбутніми диктаторами, а в душі вже капітулювали перед гітлеризмом і хотіли б, щоб уся наша республіка послідувала їх прикладу.

Потренуйтеся виголошувати цю промову самостійно або ж перед аудиторією (по можливості).

ФОРМУЛЮВАННЯ ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота слухачів

1. Опрацюйте правильні варіанти словосполучень блоку культури мовлення, (завдання 4 пропонуваного заняття). Уведіть у словосполучення та речення (усно).

2. Розкажіть будь ласка колегам про пригоду, яка з Вами трапилась у цікавій формі.

3. Ситуація: після Вашої промови перед виборцями до Вас підійшла жінка й сказала: «Промова була нецікавою, Ви не переконали мене віддати свій голос за Вашу партію». Ваші дії...

РЕФЛЕКСІЯ

ТЕГИ (ключові слова) для усної взаємодії:

Я дізнався...

Було складно...

Я зрозумів, що...

Я зміг...

Я навчився...

Було цікаво дізнатись..

Мене здивувало..

Мені захотілось..

Три «М»

Студентам пропонується назвати ТРИ МОМЕНТИ, які були найкращі для них протягом тренінгового заняття, запропонувати одну дію, яка покращить їхню роботу на наступному занятті.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Практична риторика лідера, зокрема політичного лідера є основним засобом управління комунікацією, засобом впливу на аудиторію. Особ-

ливого значення набуває політична риторика з позиції впливу на суспільство, адже від того, як саме, що саме, за допомогою яких мовленнєвих презентацій будуть спілкуватися політичні діячі, залежить ефективність життя громадян. Риторичній майстерності потрібно вчитися, це процес тривалий, тому що саме риторична компетентність – це найвищий рівень комунікації, її представлено в сучасних наукових дослідженнях 69 позиціями в номенклатурі риторичних умінь. У статті ми змоделивали структуру за запропонували зміст тренінгового заняття з практичної риторики лідера, зокрема лідера в політиці. Основними структурними компонентами тренінгового заняття, вважаємо, можуть бути так: форсинг, риторичний практикум, формулювання завдань для самостійної роботи та рефлексія. Усі завдання спрямовано на розвиток політичного дискурсу особистості. Меті, що ставилась у пропонуваній публікації досягнуто. Проте проблема розвитку риторичних умінь лідера (у бізнесі, політиці, медичній, педагогічній, будівельній тощо сферах) залишається перспективною. Подальшого вивчення потребують питання розробки тренінгових занять на основі індивідуального підходу, психолінгвістичних засад, врахування гендерних особливостей.

Список бібліографічних посилань

1. Розенфельд Ю.М., Герасіна А.М., Осипова Н.П. Політологія: підручник. Харків: Право, 2001. 258 с.
2. Приходько С.М. Основи політології: навчально-методичний посібник. Полтава, 2008. 99с.
3. Вандишев В.М. Риторика: екскурс в історію вчень і понять: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2003. 264с.
4. Караман С. Методика розвитку зв'язного мовлення. Ознайомлення з мовними нормами. Київ: Освіта. 2014. 67с.
5. Скуратівський А.В. Проблеми практичної риторики в сучасному курсі української мови. *Українська мова і література в школі*. 2005. № 8. С. 23–26.
6. Соснин В.А., Лунёв П.А. Учимся общению: взаимопонимание, взаимодействие, переговоры, тренинг. М.: Институт психологии РАН, 1993. 156 с.
7. Сагач Г.М. Риторична особистість. Як її підготувати в школі нового типу? *Барви творчості*. Київ, 1995. 256 с.
8. Основи ораторського мистецтва: практикум. Тернопіль: Астон, 2005. 296с.
9. Нищета В.А. Риторичні аспекти тексту. Збірник наукових праць: педагогічні науки. Херсон: ХДУ, 2013. Вип. 64. С. 120–123.
10. Ладыженская Т.А., Ладыженская Н.В. Риторика как инновационный предмет школьного образования. *Русский язык в школе*. 2008. №7. С. 3–6.

11. Ключек Г. Мистецтво сторітелінгу в сучасній педагогічній риторичі. *Дивослово*. 2015. №06(699). С. 27–30.
12. Хазагеров Г.Г., Лобанов И.Б. Риторика. Ростов н/Д: Феникс, 2004. 384 с.
13. Великий таумачний словник сучасної української мови / Укладач і головний редактор В.Т.Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
14. Чудинов Ю.В. Риторика и самоуправление. Пермь: ЗУУНЦ, 1999. 144с.
15. Аристотель. Риторика. Поэтика. М.: Лабиринт, 2000. 224с.
16. Федоренко В. Розвиток риторичних здібностей школярів у навчальному процесі. *Бібліотека «Дивослова»*. 2008. №8(38). С. 61–64.
17. Леммерман Х. Учебник риторики и дебатов. М.: Уникум Пресс, 2002. 115с.
18. Нищета В. Методика формування риторичної компетентності учнів основної школи: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 340с.
19. Голуб Н.Б. Риторика у вищій школі: монографія. Черкаси: Брама-Україна, 2008. 400с.
20. Тарасевич Я.Ю. Методика навчання риторики в старших класах профільної школи: дис... канд. пед. наук. 2013. 213 с.
1. Rozenfeld, Yu.M., Gerasina, L.M., Osipova, N.P. (2001). Political science: a textbook. Kharkiv: Law (in Ukr).
2. Prikhodko, S.M.(2008). Fundamentals of Political Science: a manual. Poltava (in Ukr).
3. Vandishev, V.M. (2003). Rhetoric: An excursion into the history of teachings and concepts: a tutorial. Kyiv: Condor (in Ukr).
4. Karaman S. (2014). Method of development of contiguous speech. Familiarization with linguistic norms. Kyiv, Education (in Ukr).
5. Skuratovsky, L.V. (2005). Problems of practical rhetoric in the modern course of the Ukrainian language. *Ukrainian language and literature at school*. 8. 23–26 (in Ukr).
6. Sosnin, V.A., Lunyov P.A. (1993). Learning to communicate: mutual understanding, interaction, negotiation, training. Moscow: Institute of Psychology, Russian Academy of Sciences (in Rus).
7. Sagach, G.M. (1995). Rhetorical personality. How to prepare it for a new type of school? *The colors of creativity*. Kyiv (In Ukr).
8. The basis of oratory: a workshop (2005). Ternopil: Aston (in Ukr).
9. Nascheta, V.A. (2013). Rhetorical aspects of the text. *Collection Scientific publications: pedagogical sciences*. Issue 64. Kherson: KSU (in Ukr).
10. Ladyzhenskaya, T.A., Ladyzhenskaya, N.V. (2008). Rhetoric as an Innovative Subject of School Education. *Russian language at school*. 7. 3–6 (in Russ).
11. Klochek, G. (2015). The Art of Stalingale in the Modern Pedagogical Riterary. *Divoslovo*. 06(699). 27–30 (in Ukr).
12. Gasagarov, G.G., Lobanov, I.B. (2004). Rhetoric. Rostov-on-Don: Phoenix (in Rus).
13. Large Dictionary of Contemporary Ukrainian Language (2005). In V.T. Busel (Comp. and Ed.). Kyiv; Irpin: Perun (in Ukr).
14. Chudinov, Yu.V.(1999). Rhetoric and self-government. Perm: ZUUNTS (in Rus).
15. Aristotle (2000). Rhetoric. Poetry. Moscow: Labyrinth (in Rus).
16. Fedorenko, V. (2008). Development of Rhetorical Abilities of Schoolchildren in the Educational Process. *Library "Divoslovo"*. 8(38). 61–64 (in Ukr).
17. Lemmerman, X. (2002). Rhetoric and Debate Textbook. Moscow: Unique Press (in Rus).
18. Nascheta, V.A. (2017). Method of formation of rhetorical competence of pupils of the basic school: monograph. Kyiv: Center for Educational Literature (in Ukr).
19. Holub, N.B. (2008) Rhetoric in high school: monograph. Cherkasy: Braма-Ukraine (in Ukr).
20. Tarasevich, Y.Yu. (2013) Methodology of teaching rhetoric in senior forms of a specialized school (Ph.D Dissertation). 213 p. (In Ukr).

References

SYMONENKO Tetiana,

Doctor in Pedagogy, Professor, Chair of Methods of Teaching, Stylistics and Culture of the Ukrainian Language Department,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy
e-mail: irinka200888@i.ua

PRACTICAL RHETORIC OF A LEADER: MODELLING OF THE CONTENT OF TRAINING CLASSES

Abstract. Introduction. Education within a higher school develops in the direction of developing rhetorical skills and skills of students. If methodological traditions of rhetorical skills are laid in school, then such universities develop and improve upon the implementation of bachelor's and master's programs.

In our field of view, there is the practical rhetoric of the leader in this publication. We will rely on the practice of teaching students in the specialty "Political Philosophy" (undergraduate stage), which link their future professional life with the field of politics, PR-technologies, expertise in politics, and political-technological structures.

Purpose. To simulate the structure and content of the training session on the practical rhetoric of the leader, in particular, the political leader for the bachelor's program in the field of Political Philosophy.

Results. In the article, we simulated the structure for the proposed content of the training session on the practical rhetoric of the leader, in particular, the leader in politics. The main structural components of the training session, we consider, may be: forcing, rhetorical practice, the formulation of tasks for independent work and reflection.

Originality. By analyzing the scientists' work on structuring training sessions both in the system of general

education and in higher education, we have developed our own structure. They tried it with students of the specialty "Political Philosophy" at the undergraduate stage. For example, it is in this publication that we propose a project based on our structure of a training session on the practical rhetoric of the leader, in particular, the political leader on the topic: "Speech communication of the modern leader. Types of public broadcasting. Requirements for broadcasting".

Conclusion. The objectives of the proposed publication are met. However, the problem of development of rhetorical skills of the leader (in business, politics, medical, pedagogical, construction, etc.) remains promising. Further study requires the development of training sessions based on an individual approach, psycholinguistic principles, taking into account gender peculiarities.

Keywords: practical rhetoric; rhetorical competence; political rhetoric; techniques of modern political rhetoric; technology of forming rhetorical competence of the individual.

Одержано редакцією 02.10.2018
Прийнято до публікації 11.10.2018